

Ἔτος Γ΄.

ΕΝ ΣΜΥΡΝΗ 1875.

Φυλ. Θ΄.

ΜΙΚΡΑ ΑΣΙΑ.

ΤΡΑΠΕΖΟΥΣ.

Ἄτμοκίνητον τῶν *Γαλλικῶν Διαπορθμεύσεων* μετέφερεν ἐκ Μασσαλίας εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ τὴν Εὐξείνου. Οὐδέποτε ἤλπιζον, ὅτι ἤθελον ἀπαντήσῃ τὸ θαυμάσιον ἐκεῖνο θέαμα, ὅπερ εἶδον, τῶν νοτίων δηλ. ἀκτῶν τῆς θαλάσσης ταύτης. Ἐφρόνουν καὶ ἐγὼ, ὅπως τοσοῦτοι ἄλλοι, ὅτι ἐν τῇ Ἀνατολῇ οὐδὲν ἄλλο βλέπει τις, εἰμὴ χωρία ὑπὸ καυστικῆς ἡλίου καὶ ὑπὸ οὐρανὸν κυανοῦν ἀείποτε χρυσοῦμενα, ἐν ταῦθα δ' εἶχον ἀπέναντί μου ἀληθῆ χωρία τῶν Ἀλπεων με σφριγῶσαν τὴν βλάστησιν, καὶ ἐπ' αὐτῶν βουνὰ χιονοστεφῆ, παρὰ τὰ πλευρὰ τῶν ὁποίων ὀγκῶδεις κατήρχοντο αἱ νεφέλαι. Μακρόθεν δὲ, ἀπὸ ἀποστάσεως ἰκανῆς εἰς ἄλλην, οἱ βράχοι τῆς παραλίας ἀνοιγόμενοι ἀπεκάλυπτον εὐ-

(ΟΜΗΡΟΣ ΦΥΛ. Π΄.)

φορὸν τινα κοιλάδα, μέχρι μικρᾶς τινος πόλεως, χωρίου ἢ χωριδίου κατερχομένην, τῆς δὲ πόλεως ἢ τοῦ χωριδίου τούτου αἱ οἰκίαι, ὅσον δίδεται φιλαρέσκως ὠκοδομημέναι, ἐκρύπτοντο ὑπὸ δάσος δπωροφόρων δένδρων, ἐπὶ τῶν κυμάτων τῆς θαλάσσης καταπτριζόντων ἢ λουόντων τὰ φύλλα τῶν.

Εἶναι ἀληθές, ὅτι μεταξὺ τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ τοῦ Καυκάσου τὰ παράλια τοῦ Εὐξείνου Πόντου δὲν παρέχουσι τοιοῦτον πάντοτε θέαμα. Ἐν Σαμφούντι, εἰς τὸ Βατοῦμ καὶ τὸ Πότιον, ἐν παραδείγματι, αἱ ἐπισωρευθεῖσαι ἄρμοι κατέστησαν τὴν παραλίαν πεδιάδα τεσματώδη, ὑπὸ δασῶν βαθμηδὸν καλυφθεῖσαν.

Ἐφθασα περὶ τὰ τέλη τοῦ Φεβρουαρίου εἰς Τραπεζοῦντα. Ἡ πόλις αὕτη ἀρχίζει νὰ γίγνηται γνωστὴ παρὰ ταῖς περιηγηταῖς, ὅσοι μεταβαίνουσιν εἰς Ἀρμενίαν, εἰς Κουρδιστάν καὶ τὴν Περσίαν. Τέσσαρες ἑταιρίαι ἀτμοπλοῖκαὶ προσεγγίζουσι καθ' ἑβδομάδα, τὴν Εὐρωπαϊκὴν ἐπιρροὴν

βαθμηδὸν εἰσάγουσαι ἐν αὐτῇ, ἐπιρροὴν ἐξαλείφουσιν κατ' ὀλίγον ἐκ τῆς ἐνδυμασίας καὶ τῶν ἡθῶν τὸν ἀρχαῖον Ἀνατολικὸν χαρακτῆρα. Ἡ ἐμπορικὴ μῆλα ταῦτα κινήσεις αὐτῆς ἠλαττώθη πολὺ μετὰ τὴν μετανάστασιν τῶν Κιρκασίων. Πρὸ αὐτῆς, χίλια διακόσια πλοίαρια, τὰ *σανδάλια* καλούμενα, ἐξετέλουν τακτικοὺς πλόας μεταξὺ Τραπεζοῦντος, Σουκοῦμ. Καλέ καὶ Ρεδούτ Καλέ. Οἱ Ρῶσσοι συνήργησαν πολὺ εἰς τὴν ἐλάττωσιν τοῦ μετὰ τῆς Περσίας ἐμπορίου, τοῦ ὁποῖου μέγα μέρος, συμφερωτέρας συμφωνίας ἀπαντῆσαν, διέρχεται ἤδη, μέσον Ποτίου καὶ Καυκάσου, διὰ τῆς χώρας των.

Ἡ ἀποβίβασις, ἅμα τις φθάση εἰς Τραπεζοῦντα, δὲν στερεῖται ὅπωςδῆποτε γραφικοῦ τινος θεάματος. Ὡς ἐκ τοῦ ὀλίγου βάθους τοῦ πυθμένος τοῦ ὄρμου, τὰ μεγάλα πλοῖα ἢ ἀτμόπλοια ἀναγκάζονται νὰ προσορμίζωνται μακρὰν τῆς ξηρᾶς, ὥστε ἀνάγκη ν' ἀποβιβάσθῃς διὰ καϊκίων, ἅτινα, ἅμα τὸ ἀτμοκίνητον φθάση, τρέχουν ἵνα λάβωσι τοὺς ἐπιβάτας καὶ τοὺς μεταφέρωσιν εἰς τὸ παράλιον. Ὅσάκις δὲ ἢ ἐκ ξύλων καὶ λίθων μικρὰ ἀποβάθρα, μόνον τοῦ λιμένος σημεῖον, τύχη παραφορτωμένη ἐξ ἐμπορευμάτων, ἀνάγκη ἐκὼν ἅκων νὰ ριφθῆς ἐπὶ τῶν ὤμων ἀχθοφόρου τινὸς μέχρι τῆς μέσης βυθισμένου ἐν τῷ ὕδατι. Ἐχουσιν Ἡράκλειον δύναμιν οἱ ἀχθοφόροι οὗτοι καὶ ἀποδεικνύουσιν ὀρθὸν τὸ γνωστὸν ἐκεῖνο ἀπόφθεγμα «*Δυνατός ὡς Τοῦρκος.*» Εἶδόν τινας ἐξ αὐτῶν οἵτινες, ὑπὸ δύο συναδέλφων των βοηθούμενοι, ἐφόρτωνον ἐπὶ τῶν ὤμων καὶ τῶν νεφρῶν των βαρέλιον οἴνου ἢ ζακχάρως τριακόσια χιλιόγραμμα ζυγίζον, καὶ ἀναβαίνοντας μὲ φορτίον τοιοῦτον ἀπὸ τοῦ λιμένος μέχρι τοῦ *Περιβόλου* τοῦ *Γκιαούρη* (Γκιαοῦρ Μεϊτάν), ἡμισείας ὥρας ἀνήφορον περίπου.

Διὰ τοὺς γινώσκοντας νὰ κάμωσι χρῆσιν τοῦ *μπαξησίου*, τὸ Τελωνεῖον ὀλιγίστας παρουσιάζει ἀυστηρότητας. Οἱ Τοῦρκοι τελῶναι ὁμοιάζουσι κατὰ τοῦτο πολὺ μὲ τοὺς ἐν Ἀμερικῇ συναδέλφους των, προσθέσατε δὲ καὶ μὲ τοὺς εἰς μερικὰ Εὐρωπαϊκὰ κρά-

τη εὐαίσθητους πάντοτε πρὸς τὰς τοιοῦτου εἶδους γενναιοδωρίας.

Παρέχει θεάμα περιέργον πολὺ τὸ παράλιον μὲ τὰς λέμβους, μετὰ *σανδάλια*, τὰ *κατκία*, τὰς *μαούνας*, ὅλα ὑψωμένα διὰ βαρούλκων καὶ ἐν γραμμῇ τοποθετημένα, ὅπως ἐπὶ τῆς Τρωϊκῆς ἀκτῆς ἄλλοτε τὰ μονήρη τῶν Ἑλλήνων πλοῖα. Ὅμοιάζουσι δὲ μ' ἐκεῖνα τοσοῦτον μᾶλλον καθόσον καὶ αἱ λέμβοι αὐταί, τὴν πρύμνην καὶ πρῶραν ἀνεστραμμένας ἔχουσαι, τὰ πλευρὰ στρογγύλα, ὑπενθυμίζουσι διὰ τοῦ σχήματος, διὰ τοῦ συνόλου ἐν γένει καὶ διὰ τῶν λεπτομερειῶν αὐτῶν ἐν μέρει τῆς ἀρχαίας ἐποχῆς τὰ πλοῖα.

Ὁ ὄχλος ὁ περὶ τὴν ναυτιλίαν καταγινόμενος εἶναι πολυάριθμος ἐν Τραπεζοῦντι. Ἐκτὸς τῆς κυρίως μικρᾶς θαλασσοπλοίας οἱ Τραπεζοῦντιοὶ καταγίνονται καὶ εἰς τὴν ἄλιείαν εἶδους τινὸς *σαρδελλῶν*, *Χαψί* καλούμενων, τῶν ὁποῖων δὲ μεγάλαι καταναλίσκονται ποσότητες ἐφ' ὅλων τῶν βορείων τῆς Ἀνατολῆς παραλίων. Διὰ τοὺς γνησίους Τραπεζοῦντιοὺς τὸ *Χαψί* εἶναι ἐκλεκτὸν καὶ συγχρόνως πρώτης ἀνάγκης ἔδεσμα καὶ μακρὰν τῆς χώρας των μένοντες ἐρωτῶσι μετὰ ζῶηρον ἐνδιαφέροντος, ἂν ἢ ἄλιεία τοῦ *Χαψίου* ὀπῆρξεν ἄφθονος ἢ οὐ. Ἀνάπτουσιν οἱ ἄλιεύοντες τὸ *Χαψί* τοῦτο εἰς τὸ ὀπισθεν μέρος τῆς λέμβου των πυρὰν ἐκ ξύλων ρυτινωδῶν, ἐντὸς σιδηροῦ κύκλου κεκλεισμένων, οἱ δὲ σωροὶ τῶν ἰχθύων, ὑπὸ τῆς λάμψεως τῆς φλογὸς ἐλκυόμενοι, πηγαινοέρχονται περίξ δικτύου ἐκτὸς τοῦ πλοιαρίου κρεμαμένου καὶ μετ' αὐτοῦ πλέοντος. Τοὺς ἄλιεύουσι λοιπὸν ἀνά μεγάλας ποσότητας καὶ μέρος μὲν αὐτῶν τρώγουσι νωποῦς, μέρος δ' ἀλατίζουσι καὶ στοιβάζουσιν ἐντὸς μαλλίνων σάκκων, ἵνα τοὺς πέμψωσιν εἰς τὰ πλησιόχωρα μέρη. Πωλοῦσι τὸ *Χαψί* τοῦτο εἰς τιμὰς εὐθηνότατας εἶναι δὲ καὶ πολύτιμον καταφύγιον διὰ τοὺς Ἑλληνας καὶ Ἀρμενίους, διαρκουσῶν τῶν μακρῶν αὐτῶν τεσσαρακοστῶν.

Ἄλιεύουσιν ἐν Τραπεζοῦντι καὶ πολλοὺς ἄλλους ἰχθύς ὑποδεεστέρας ποιότητος ἄλιεύουσι καὶ ὀστρεῖδια πολλὰ, μικρὰ ὁμῶς

καὶ ἄνευ οὐσίας, διότι, ὡς γνωστὸν, τὸ ὕδωρ τῆς Μαύρης Θαλάσσης δὲν περιέχει πολὺ ἄλας. Ἐπὶ πολλὰ ἔτη, ἰδίως δὲ ἀπὸ τοῦ 1865 μέχρι τοῦ 1868, ἐνήργησαν ἐν Τραπεζοῦντι καὶ εἰς τοὺς περιχώρους λιμένας θήραν κολύμβων, ἀξίαν λόγου καὶ κερδοφόρον διὰ τὴν χώραν. Ὄταν τὰ μεγάλα φύχη παγώσωσι τὰς λίμνας καὶ τὰ ἐν τῷ ἐσωτερικῷ μεγάλα ὑδροστάσια, ἀπὸ τοῦ Ἰανουαρίου μέχρι τοῦ Μαρτίου τουτέστι, τὰ πτηνὰ ταῦτα, *Κουκαρίναι* ὑπὸ τῶν Ὀθωμανῶν ὀνομαζόμενα, καταφεύγουσιν εἰς τὰ παράλια, τὴν τροφήν των ἐκεῖ ζητοῦντα. Συνέρχονται τότε οἱ ἄλιεῖς καὶ οἱ παρόχθιοι κάτοικοι ἑκατοστῆς καϊκίων ἐξέρχονται, τρεῖς ἢ τέσσαρας ἀνθρώπους ἕκαστον αὐτῶν φέρον. Ὁ ἰκανώτερος αὐτῶν τίθεται εἰς τὸ ἔμπροσθεν μέρος, ἐν ᾧ οἱ ἄλλοι κωπηλατοῦσιν ἢ γεμίζουν τὰ ὄπλα. Ὅλαι αἱ λέμβοι αὗται παρατάσσονται κυκλοειδῶς ἀπέναντι μικροῦ ὕρμου, βρῖθοντος κολύμβων, προχωροῦσι δ' ἐν γραμμῇ πρὸς τὸ παράλιον καὶ ζητοῦν νὰ κλείσωσιν ἐντὸς στενοῦ διαστήματος χώρου τὰ πτηνὰ, ἅτινα βυθίζονται τότε ἵνα φύγῃ πρὸς τὸ πέλαγος καὶ διέρχονται τριγύρω τῶν λέμβων ἀπὸ καιροῦ δ' εἰς ἄλλον ἀναφαινόμενα εἰς τοῦ ὕδατος τὴν ἐπιφάνειαν ἵνα ἀναπνεύσωσιν, ἐκτίθενται εἰς τῶν κυνηγῶν τὸ πῦρ· τὰ πλεῖστα ὅπως, διαφύγῃ τὸν τουφεκισμόν, καταφεύγουσι τρελλὰ ἐκ τοῦ τρόμου εἰς ὄρμον τινὰ ἐκεῖ πλησίον κείμενον, ὅπου ἑξακολουθοῦν οἱ ἄλιεῖς νὰ τὰ κυνηγῶσιν.

Ἄμα ἡ ἐκστρατεία τελειώσῃ, κυνηγοὶ καὶ λεμβοῦχοι φέρουσιν εἰς τὰς πόλεις καὶ τὰ πλησίον χωρία τὸ προϊόν τῆς θήρας των καὶ τὸ πωλοῦσιν εἰς διαφόρων ἐθνῶν κερδοσκόπους, στήσαντας μέρη ἐφ' ὧν νὰ ξηραίνωσι τὰ πτηνὰ καὶ ἐργοστάσια, ἵνα ἀπεκδύωσι τοὺς κολύμβους τοῦ δέρματός των καὶ τὸ διευθετῶσιν. Εἰς Βατούμιον τοσεῦτον ἦτο τῶν φονευθέντων πτηνῶν τούτων τὸ ποσόν, ὥστε ἡ Τουρκικὴ ἀστυνομία ἤναγκάσθη νὰ διατάξῃ νὰ τὰ θάψῃ, φοβηθεῖσα μὴ τὰ δηλητηριώδη μιάσματα, ἅτινα ἐξέπεμπον, βλάψῃ τὴν δημόσιον ὑγείαν. Τὰ δ' ἐξ αὐ-

τῶν δέρματα, ἅτινα κατὰ τὸ 1864 μόλις ἐπλήρωναν ὀλίγα τοῦ φράγκου ἑκατοστὰ, ἐπληρώθησαν κατὰ τὸ 1868 πέντε καὶ ἑξ φράγκα ἕκαστον. Ὑπολογίζουσιν εἰς ἑξακοσίας χιλιάδας τὸ κατὰ τὸ τετραετὲς τοῦτο διάστημα εἰς Εὐρώπην σταλὲν ποσὸν τῶν δερμάτων τῶν πτηνῶν αὐτῶν· ἡ μεγάλη ὁμῶς αὕτη καταστροφή ἠλάττωσεν ἕκτοτε τὸν ἀριθμὸν των, καὶ ἀναμφίβολον εἶναι ὅτι ἐντὸς ὀλίγου θέλουσιν καθ' ὀλοκληρίαν ἐκλείψῃ ἀπὸ τοῦ Εὐξείνου τὰ παράλια.

Οὐχὶ μακρὰν τοῦ λιμένος δρόμος ἀπότομης βαίνει παραλλήλως πρὸς τὸ στρατιωτικὸν ὀπλοστάσιον, φέρων εἰς τὴν μεγάλην πλατεῖαν Γκιαοῦρ Μεϊτάν, ἀπὸ τῆς μιᾶς μέχρι τῆς ἄλλης ἄκρας αὐτῆς τετμομένην ὑπὸ τοῦ νέου μεγάλου δρόμου τῆς Ἐρζερούμης. Ἐπὶ μιᾶς τῶν γωνιῶν τῆς πλατείας ταύτης ὑψοῦται *τζαμίον*, τριγύρω δ' αὐτῆς ὑπάρχουσιν ὠκοδομημένα *χάνια*, ξενοδοχεῖα τῶν διερχομένων συνοδικῶν καὶ ἐν Γαλλο-Ἰταλικὸν ξενοδοχεῖον, εἰδός τι Ἀνατολικῆς *Λοκάντας*, ἀνώτερον μᾶλα ταῦτα παρ' ὅ,τι δύναται τις νὰ περιμένη ἐν Τουρκικῇ πόλει τρίτης τάξεως. Ἐδῶ πλησίον ἐπίσης εὐρίσκονται καὶ τὰ προξενεῖα ὅλα, καὶ τῶν ἀτμοπλοικῶν ἐταιριῶν τὰ πρακτορεῖα καὶ αἱ οἰκίαι τῶν πλουσιωτέρων ἐμπόρων, Ἑλλήνων καὶ Ἀρμενίων. Ἦττον γραφικὸν ἀπὸ τὴν συνοικίαν τῆς μεγάλης ἀγορᾶς καὶ τὴν κεκλεισμένην πόλιν, τὸ μέρος τοῦτο τῆς Τραπεζοῦντος ὑπερέχει τῶν προρρηθειῶν ὑπὸ τῆς καθαριότητος τὴν ἐποψίν. Αἰσθάνεται τις ἐν αὐτῷ τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ τὴν ἐπιρροήν.

Ἐκάστην κυριακὴν καὶ πᾶσαν ἄλλην ἑορτῆς ἡμέραν τὸ Γκιαοῦρ Μεϊτάν εἶναι τὸ προσφιλὲς συνεντεύξεως μέρος τῶν κατοίκων τῆς συνοικίας. Οἰκογένειαι πολυάριθμοι Ἑλλήνων καὶ Ἀρμενίων ἐνταῦθα ἔρχονται νὰ ἐπιδείξωσι τὰ ὠραιότερα αὐτῶν κοσμήματα, δύναται δέ τις νὰ εἴπῃ, ὅτι ὁ περίπατος οὗτος, ἀφότου ἰδίως ἐφύτευσαν δένδρα ἐν αὐτῷ, εἶναι διὰ τὴν Εὐρωπαϊκὴν

κοινωνίαν, ὀλιγάριθμον ἄλλως τε. τὰ Ἡλύσια Πεδία τῆς Τραπεζοῦντος. Πολλάκις εἶδον μετὰ τινος ἐνδιαφέροντος ἐπὶ τῆς εὐρείας ταύτης πλατείας συνοδίας ἐρχομένης ἐκ Περσίας ἢ διαφόρων μερῶν τοῦ ἐσωτερικοῦ. Χιλιάδες ἐργατικῶν ζώων, δεδεμένους ἐχόντων τοὺς πόδας, ἐν γραμμῇ παρετάσσοντο μεταξὺ σχοινίων τεταμένων εἰς τοῦ ἐδάφους τὴν ἐπιφάνειαν. Οἱ Κατιριτζίδες καὶ οἱ Σεβετζίδες, Ἀραβες, Τοῦρκοι, Πέρσαι, Κοῦρδοι, Ἀρμένιοι, περίξ τῶν ζώων των πηγαινοερχόμενοι, ἐπέπληττον φωνάζοντες τὸ μὲν, ἐπληττον τὸ ἄλλο, σφίγγοντες τὰ λωρία ἢ λύοντες τὰ σάγματα, κρεμώντες περὶ τὸν λαιμὸν ἡμιόνου τινὸς ἡμίκοilon κριθῆς, ἢ δίδοντες εἰς κάμπλον δέσμην ἀχύρων ἀραβοσίτου, πολυτελὲς ἔδεσμα διὰ τὸ ταλαίπωρον ζῶον.

Τὰ πλεῖστα τῶν ζώων τούτων ἦσαν κεκαλυμμένα διὰ σκευῶν πλουσίων μὲ μαλλίον κεντημένων καὶ ποικίλα φερουσῶν χρώματα, μὲ μικρὰ κοσμήματα καὶ βοστρύχους μὲ ὄστρακοδέρματα πεπλεγμένους· ἔφερον δ' ὅλα περὶ τὸν λαιμὸν ἢ τὸ στῆθος κωδωνίσκους, ἐνίοτε δὲ καὶ χύτρας ἐν εἴδει κωδώνων· ταῦτα δὲ πάντα ἀπετέλουν ὀρχήστραν παράδοξον, τὸ οὐκ κωφαίνουσαν.

Ἀμφιθεατρικῶς ὠκοδομημένη ἐπὶ τῆς παραλίας ἢ Τραπεζοῦς, παρουσιάζει τερπνὴν πρόσοψιν, ἀπὸ θαλάσσης θεωμένη. Οἰκίαι κομψῶς ὠκοδομημέναι καὶ ποικιλόχροοι, ἄνω δ' αὐτῶν ἄλλαι οἰκοδομαί, μεταξὺ δένδρων ὀπωροφόρων, πορτοκαλλεῶν καὶ ἐλαιῶν, ἡμικεκρυμμέναι. Ἐνθεν κἀκεῖθεν προβαίνουσιν ἐκ μέσου τῆς χλόης τῶν μινναρέδων αἱ κομφαὶ λευκαὶ στηλαί, ἢ δὲ μειδιῶσα εἰκὼν αὕτη ἀποτελεῖ ἀντίθεσιν ζῶσαν πρὸς τῶν ἐρειπίων τῶν ἀρχαίων ὀχυρωμάτων τὸ αὐστηρόν. Ἐκ τοῦ Ἀνατολικοῦ μέρους τὸ ὄρος Βυστεπέ, ὄρθιον ἀπέναντι τῆς θαλάσσης ὑψούμενον, ἡρέμα κατέρχεται πρὸς τὴν πόλιν. Ἐπ' αὐτοῦ βλέπει τις μοναστήριον γυναικῶν, ἀρχαῖον οἰκοδόμημα, θεωρούμενον ὅτι ἀπετέλει ἄλ-

λοτε μέρος τοῦ ἀνακτόρου τῶν Κομνηνῶν.

Τεσσαράκοντα ὑπάρχουσι τζαμιά, μικροῦ λόγου ἄξια μὲν ταῦτα, ἐκτὸς τοῦ τῆς Ἁγίας Σοφίας, ὀλίγον ἀπέχοντος τῆς πόλεως· τὸ μόνον ἐφελκῦσαν τὴν προσοχὴν μου μνημεῖον εἶναι ἀρχαία τις Βυζαντινὴ ἐκκλησίαι, εἰς τζαμίον μετατραπείσα, τῆς ὁποίας τὰ ἔξω τεῖχη εἶναι ἐν μέρει διὰ Μωσαϊκοῦ πεποικιλμένα· εἶδον δὲ καὶ τινὰς στήλας καὶ κιονόκρανα περίεργα. Ἐνθεν κἀκεῖθεν ἀπαντᾷ τις ἀρχαία παρεκκλήσια κατερειπωμένα, ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων τοῦ Μεσαιῶνος ὠκοδομηθέντα διὰ τῶν λειψάνων τῶν ναῶν καὶ μνημείων τῶν ἀρχαίων Ἑλ. ἀποικιῶν· τοῦτο τοῦλάχιστον ἐξῆξα ἐκ τῶν ἀναγλύφων καὶ κοσμημάτων αὐτῶν, καθαρῶτάτου ρυθμοῦ. Ἡ Τουρκικὴ ἢ κεκλεισμένη πόλις, τὸ δυνατὸν μέρος τῆς Τραπεζοῦντος κατέχουσα, περιστοιχίζεται ὑπὸ γραμμῆς ὑψηλῶν τειχῶν, τεῖχη δὲ καὶ θύραι τῆς εἰσόδου χάνονται ὑπὸ πυκνὸν ἐκ κισσῶν φύλλωμα. Αἱ κυριώτεραι τῶν θυρῶν τούτων κατεσκευάσθησαν διὰ τῶν λειψάνων Ἑλληνικῆς καὶ Ρωμαϊκῆς ἀρχιτεκτονικῆς. Μία τούτων φέρει καὶ ἐπιγραφὴν Ἑλληνικὴν.

Ἡ χριστιανικὴ πόλις οὐδὲν τὸ περίεργον παρουσιάζει ὑπὸ τῆς ἀρχιτεκτονικῆς τὴν ἐποψίν· ἐν αὐτῇ εὐρίσκεται ἡ κυριώτερα ἀγορὰ ἢ παζάριον. Ὅτε πρῶτον εἰσῆλθον ἐν αὐτῇ, οὐδὲν σχεδὸν ἄλλο παρετήρησα τριγύρω μου εἰμὴ Ἀυστριακὰ καὶ Ἑλβετικὰ βιομηχανικὰ προϊόντα, βαμβακερὰ, ἐριοῦχα καὶ ἄλλα· ἀρχίζων ὅμως νὰ τὴν συχνάζω, ἀνεκάλυφα βαθμηδὸν θησαυροὺς ἀληθεῖς ἐν αὐτῇ κεκρυμμένους· τοὺς πλουσιωτέρους τῆς Περσίας, τῆς Χορασάνης καὶ τῆς Σμύρνης τάπητας, τῆς Δαμασκοῦ, τοῦ Διαρβεκέρ καὶ τῆς Προύσσης τὰ περίφημα μεταξωτὰ ὑφάσματα, ἀδάμαντας καὶ μαργαρίτας, λίθους ἄλλους πολυτίμους μεγάλης ἄξιας, ὄπλα θαυμάσια, νομίσματα ἀρχαῖα, σπάνια καὶ πολύτιμα. Ταῦτα πάντα ὅμως πρέπει νὰ μάθῃ τις ποῦ νὰ τὰ εὕρῃ· ὅλα ἐν τῷ Πίτ-Παζάρ ἀπαντῶνται ἐν μέσῳ στενῶν ὁδῶν καὶ ζοφερῶν ἐργαστηρίων, ἔνθα οἱ δημόσιοι κήρυκες, οἱ τελάλεις

πηγαινοέρχονται, δημοπρασίας ἐπανειλημμένως ἀναγγέλλοντες, ἀλλὰ μὲ τόνον φωνῆς τὸ οὐδὲ κωφαίνοντα.

Βλέπεις τὸν Ὀθωμανὸν, σοβαρὸν καὶ βωβὸν, καπνίζοντα τὸ τσιμποῦκι ἢ τὸν τσιγίλι του καὶ περιμένοντα τὸν ἀγοραστήν· ὅταν δ' οὗτος, ἀφοῦ στρέψῃ καὶ ἐπαναστρέψῃ ἐν ταῖς χερσὶ του ὅ,τι ζητεῖ ν' ἀγοράσῃ, ἐρωτήσῃ τὴν τιμὴν, ὁ Τεῦρκος, ὁ ἀληθὴς Μουσουλμάνος, μόλις ἀναίγει τὸ στόμα καὶ μεταξὺ τῶν ὀδόντων του σχεδὸν ψιθυρίζει ἓνα ἀριθμὸν. Ἀνωφελὲς πάντῃ εἶναι νὰ ζητήσῃς νὰ διαπραγματευθῆς· εἰς ὅλους τοὺς λόγους καὶ προσφοράς σου θ' ἀπαντήσῃ δι' ἀπλοῦ νεύματος τῆς κεφαλῆς κάτωθεν πρὸς τὰ ἄνω, τοὺς ὀφθαλμοὺς κεκλεισμένους ἔχων καὶ κροταλίζων μεταξὺ τῶν ὀδόντων τὴν ἄκραν τῆς γλώσσης του. Ὁ Ἕλληνας καὶ ὁ Ἀρμένιος ἀπεναντίας, ἀπαράλλακτα ἐν μέρει μὲ τοὺς ἐν τῇ ἡμετέρᾳ Σμύρνῃ μικροεμπόρους, φωνάζουσι βροντοφώνως τὸν ἀγοραστήν, τὸν τραβοῦν ἐκ τοῦ φορέματός του καὶ ἐξαντλῶνται εἰς δημηγορίας καὶ σχήματα, διὰ τῶν θωπευτικωτέρων πολλάκις δὲ καὶ ἀλλοκοτέρων ἐπιθέτων προσαγορεύοντες αὐτὸν καὶ προτείνοντες αὐτῷ τὸ ἐμπόρευμα εἰς τιμὴν διπλασίαν τῆς ἀξίας του. Ἄν, εὐρίσκων τὴν τιμὴν ὑψηλὴν ἀναχωρήσῃ, τὸν ἀφίνουν ν' ἀπέλθῃ, ἀκοκλούθως ὅμως τὸν φωνάζουσι πάλιν καὶ ἐπὶ τέλους κατορθώνουν νὰ τοῦ τὸ πωλήσωσιν εἰς τιμὴν ὑπέρογκον, τὸ δὲ χεῖριστον ὅτι εἶναι καὶ ποιότητος κακῆς ὑπὸ ἀπατηλὴν ἐπιφάνειαν. Οἱ Πέρσαι τέλος πάντων, πολυάριθμοι καὶ οὗτοι, ἔχουσι καὶ τῶν Ὀθωμανῶν μερικὰς ἀρετὰς, ἀλλὰ καὶ τῶν χριστιανῶν τὰ ἐλαττώματα. Ἡπίου χαρακτῆρος καὶ τρόπων, ἔχουσι τὸ μειδιάμα εἰς τὰ χεῖλη· θὰ ἦσαν ἔμποροι ἐξαίρετοι, ἂν ἦσαν τίμιοι ὅσον εἶναι ἱκανοί. Δυσκόλως τοὺς ἀπατᾷ τις, διὰ τοῦτο ἴσως καὶ οἱ Ἰουδαῖοι καὶ οἱ Ἕλληνες, πλουτοῦντες ἀλλαχοῦ, δὲν δύνανται νὰ προσδεύσωσιν ἐν τῇ χώρᾳ των.

Πολλὰ τῆς ἀγορᾶς ὁδοὶ εἰς τὸ παράλιον καταλήγουσιν· ἐκεῖ κατὰ τῆς ἀγορᾶς τὰς ἡμέρας ὁ ξένος ζωογονεῖται ὀπωσοῦν. Ἐπὶ τῶν ἐρειπίων μικρᾶς γλώσσης προκουαίας, ἔργου Γενουηναίου, *κατκία* καὶ *σανθάλια* ἔρχονται ἐκ τῶν χωρίων τῶν περίξ παραλίων, παντὸς εἶδους ἐμπορεύματα ἐκφορτώνοντα, ὀπώρας, λαχανικὰ, γεννήματα, ξύλα κτλ., Ἄλλα δὲ πάλιν φορτώνουσι κεράμους καὶ χονδροειδῆ πήλινα σκεύη, ἐξ ὧν ποσὸν μέγα κατασκευάζεται ἐν Τραπεζοῦντι· καὶ ἄλλα πάλιν εἶναι πεφορτωμένα μὲ στρατιᾶς ὀλοκλήρους χωρικῶν γυναικῶν, τῶν ὁποίων αἱ ποικίλαι ἐνδυμασίαι φαιδρύνουσι τὴν παραθαλάσσιον ταύτην εἰκόνα. Ἄλλ' ὁποία κίνησις καὶ θόρυβος καὶ ταραχὴ!

Καὶ ἐν τῇ ἀγορᾷ δὲ, μεγάλη ἐπίσης κίνησις ὁσάκις χιλιάδες ὄρεινῶν καταβαίνουσιν ἐν τῇ πόλει, ἵνα πωλήσωσι τῶν ποιμνίων αὐτῶν τὸ προϊόν, τὸ τῶν δασῶν ἢ τῶν κήπων των. Φέρουσι ἐπ' ὤμων ὄλα τὰ ἐμπορεύματα ταῦτα, πλὴν τῶν βαρέων, γεννημάτων ἢ ξύλων, ἐπ' ὄνων ἢ ἵππων φορτωνομένων, πολλάκις δὲ καὶ ἐπὶ ἀραμπάδων ὑπὸ βοῶν ἢ βουβάλων ἐλκομένων. Ὅλα τὰ προϊόντα ταῦτα ἀνταλλάσσονται μὲ ὑφάσματα μεταξωτὰ, μὲ ὄπλα καὶ ἄλλα πρώτης ἀνάγκης λεπτὰ εἶδη. Ὅταν δὲ μακρὰ τις συνοδία καμηλῶν, ἵππων ἢ ἡμιόνων, ἐκ τοῦ ἐσωτερικοῦ φθάνουσα, ἔρχεται ν' ἀποθέσῃ χιλιάδας δερμάτων βάμβακος ἐν τινὶ χανίῳ ἢ παρὰ τινὶ πλουσίῳ ἐμπόρῳ, ἢ σύγχυσις, ὁ θόρυβος, ἢ ταραχὴ ὑπερβαίνει πᾶν ὅ,τι δύναται τις νὰ φαντασθῇ· φωνάζουσι οἱ ὀδηγοὶ τῶν ζώων, φωνάζουσι οἱ διαβαίνοντες καταπατούμενοι, φωνάζουσι οἱ ἔμποροι, τῶν ὁποίων τὰ ἔξωθεν τῶν ἐργαστηρίων των ξύλινα παραπήγματα περιπλέκονται μὲ τὰ ζῶα, μυκῶνται αἱ κάμηλοι, ἄλλη ἐν περιλήψει τερατώδης γλωσσῶν σύγχυσις. Ἀφίνω τοὺς κύνας, πολυαριθμοτέρους ἐνταυθα ἢ καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Κωνσταντινίᾳ πόλει.

Τὰ καφενεῖα, ἐπὶ τῶν πλατειῶν μόνον ἢ εἰς τῶν ὁδῶν τὰς ἄκρας ἀπαντῶμενα, εἶναι ὅπως ὄλα τὰ ἐν Ἀνατολῇ καφενεῖα. Πέριξ

μεγάλης αίθούσης υπάρχουν καθίσματα διά ψάθης κακαλυμμένα, ἐπ' αὐτῶν δὲ καθήμενοι καπνισταὶ τοῦ ναργιλῆ ροφοῦν τὸν καφέ των. Συχνάκις ὁ καφεπώλης εἶναι καὶ κουρεὺς, οἱ δὲ πελάται, συνομιλοῦντες καὶ πίνοντες, περιμένουσι νὰ ἔλθῃ ἡ σειρά των ἵνα ξυρισθῶσιν. Ἄγνοῶ καὶ ἐγὼ διατί, τὸ βέβαιον ὅμως εἶναι ὅτι ἡσθάνθη ἀπέχθειαν πάντοτε πρὸς τὰ διττὴν ὑπηρεσίαν ἐκτελοῦντα τοιαῦτα καταστήματα. Ἐπροτίμων νὰ συχνάζω ἐν καφενεῖον, ἐντὸς τῆς κεκλεισμένης πόλεως καὶ πλησίον τοῦ οἰκήματος τοῦ διοικητοῦ εὐρισκόμενον. Ἐν αὐτῷ ἄρσος εὐάρεστος, ὑπὸ τὴν σκιάν συστάδος ὄλης δένδρων, πορτοκαλλεῶν ἰδίως καὶ καλάμων, μὲ τὴν ὁσμὴν ἰασμίνων ἐνουμένη, μοὶ παρεῖχε τερπνάς καὶ εὐάρεστους ὅσον δίδεται στιγμάς.

Ἡ πόλις τῆς Τραπεζοῦντος ἀριθμεῖ σήμερον τεσσαράκοντα χιλιάδας κατοίκων, ὁ δὲ πληθυσμὸς αὗτος σύγκειται ἐξ Ὀθωμανῶν, Περσῶν, Χριστιανῶν Ὀρθοδόξων, Ἀρμενίων Γρηγοριανῶν καὶ Λατίνων, εἰκοσάδος Εὐρωπαϊκῶν οἰκογενειῶν καὶ ἐκ διαβατικοῦ ὄχλου *Κατιρτζίδων*, ἡμιονηλατῶν, ἀχθοφόρων καὶ Κούρδων ἕκαστος τῶν διαφόρων τούτων Ἀνατολικῶν λαῶν φέρει τὴν ἰδίαν αὐτοῦ ἐνδυμασίαν. Οἱ Τούρκοι εἶναι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον μικρέμποροι, ἀλιεῖς ἢ ὑπάλληλοι τῆς Κυβερνήσεως ἔξαιρέσει τῶν τελευταίων τούτων, οἱ ἄλλοι ὅλοι εἶναι πιστοὶ τοῦ Μωαμεθανικοῦ Νόμου τηρηταί· οἱ ὑπάλληλοι εἶναι ἐνδεδυμένοι κατὰ τὸν νεώτερον τρόπον, πίνουσι μέχρι καταχρήσεως *ρακὴν*, τὸ δὲ χερίστον, δὲν ἔχουσι τὴν τιμιότητα ἐκείνην καὶ καλοκαγαθίαν, τὴν ἐν γένει τοὺς Ὀθωμανοὺς χαρακτηρίζουσιν. Οἱ Πέρσαι εἶναι ἔμποροι ἀληθεῖς, πολλοὶ δ' αὐτῶν καλλιτέχναι. Ὁ γλυκὺς καὶ ἐλεύθερος αὐτῶν χαρακτήρ, τὸ ἐμπορικὸν τοῦ νοῦς των καὶ τὸ φιλόκαλον τῆς ὀρέξεως αὐτῶν συντελεῖ εἰς τὸ νὰ τοὺς πλουτίζη εὐκόλως καὶ ταχέως. Εἶναι δεισιδαίμονες καὶ εὐλαβέστατοι περὶ τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν θρησκευ-

τικῶν αὐτῶν καθηκόντων. Μοὶ συνέβη νὰ ἴδω ἡμέραν τινὰ ἓνα ἐξ αὐτῶν διακόψαντα τὸν περίπατόν του καὶ ταχεῖ βήματι ἐπαυελθόντα εἰς τὸ τζαμίον νὰ πλυθῇ καὶ καθαρισθῇ, μόνον διότι Εὐρωπαῖος διαβαίνων πλησίον του τὸν εἶχεν ἐπίτηδες παραγκωνίσει.

Ὅπαδοὶ τοῦ Ἀλῆ ἔρχονται εἰς συνεχεῖς θρησκευτικὰς φιλονεικίας μετὰ τῶν Τούρκων, τὸν νόμον τοῦ Ὀμάρ ἀκολουθούντων. Εὐγενέστεροι τῶν Τούρκων ἀπέναντι τῶν ξένων, ἀγαποῦν, συνδιαλεγόμενοι, νὰ ἐπαινῶσιν ὑπὲρ μέτρον τὴν χώραν των. Ὅπου δὴποτε εὐρεθῶσι, διατηροῦν τὴν ἐθνικὴν αὐτῶν ἐνδυμασίαν, μεταξωτὴν ἢ ἐκ χονδροειδοῦς ὑφάσματος, ἀναλόγως τῆς κοινωνικῆς τάξεώς των, σύγκειται δ' ὁμοιοτύπως ἐξ ἐσθῆτος μέχρι τῶν γονάτων καταβαινούσης καὶ συνεζωσμένης ἢ περισκελὶς αὐτῶν, εὐρεία καὶ ἀνοικτὴ πρὸς τὰ κάτω, δὲν ὑπερβαίνει τὸν ἀστράγαλον, ἢ δὲ καλύπτρα των παρέχει ποικίλα σχήματα, ἀπὸ τοῦ μακροῦ σκούφου τῆς Ἀστραχάνης ἀρχομένη καὶ εἰς τὸ σφαιροειδὲς φέσιον καταλήγουσα. Ἐπὶ τέλους δ' εἶναι στρεψόδικοι καὶ φιλόδικοι.

Οἱ Ἀρμένιοι, Ὀρθόδοξοι καὶ Λατῖνοι, ἔχουσι ἤθη ἢ πια καὶ τὸ ἐξωτερικόν των δ' αὐτὸ τοιοῦτους τοὺς ἀναγγέλλει. Ζῶσι πατριαρχικῶς· οὐδέποτε τὰ τέκνα κάθηντα ἔμπροσθεν τοῦ πατρός των, τοὺς δὲ γονεῖς, συγγενεῖς καὶ ξένους, τρώγοντας, ὑπηρετοῦσιν ὄρθιαι αἱ θυγατέρες. Τοὺς χωρίζουσι μόνον τὰ θρησκευτικὰ ζητήματα, καὶ ρήξεις ἐνίοτε ἐπιφέροντα, χωρὶς ὅμως νὰ ρεῦσῃ καὶ αἷμα ἐν αὐταῖς. Φέρουσι μικρὰν βέσταν καλύπτουσαν σταυρωτὸν ἐσωκάρδιον. Τυλίσσουν περὶ τὸ σῶμά των πλατεῖαν μεταξωτὴν ζώνην, ἢ δὲ περισκελὶς των, εὐρεία καὶ φουσκωμένη, καταβαίνει μέχρι τοῦ ἀστραγάλου φοροῦσιν ἐν γένει φέσιον, ὅπερ τυλίσσουσι μὲ ἐν ἢ δύο μεταξωτὰ ἢ βαμβακερὰ μανδήλια.

Οἱ Ἕλληνες, ὅλοι σχεδὸν Ὀθωμανοὶ ὑπήκοοι, *Ραγιαδες* ἐν ἄλλαις λέξεσι, φιλήσυχοι ἐν τῷ ἰδιωτικῷ αὐτῶν βίῳ ὡς οἱ Ἀρ-

μένιοι, ταρασσονται πολὺ εὐκολώτερον καὶ πλειότερον, ὅσάκις πρόκειται περὶ πολιτικοῦ ἢ θρησκευτικοῦ ζητήματος. Ὅλιγοι ἐτήρησαν τὸ πάτριον ἔνδυμα· οἱ πλείστοι, ὅλοι σχεδὸν ἐνδύονται Εὐρωπαϊστὶ, ἀλλὰ Φράγκα ὅπως λέγουσιν.

Αἱ γυναῖκες τῆς Τραπεζοῦντος, ἐκτὸς τῶν οἰκιῶν αὐτῶν εὐρισκόμεναι, φέρουσιν ὅλαι ὡς κάλυμμα τὸ *Τζαρτζάφιον* καλούμενον, ὡς ἐκ τούτου δὲ δύσκολον νὰ γνωρίσῃ τις εἰς ποίαν ἐθνικότητα ἢ θρησκείαν ἀνήκουν. Τινὲς αὐτῶν καλύπτουσι τὸ πρόσωπον διὰ προσωπίου ἐκ μαύρης τριχὸς (*crin*). Αἱ πλούσιαι σκεπάζονται μὲ λευκὸν μεταξωτὸν *τζαρτζάφιον*, διὰ μεγάλων τετραγώνων λοχρόων πεποικιλμένον· αἱ ἐνδεεῖς τὸ φοροῦσι βαμβακερὸν μὲ μικρὰ λευκὰ καὶ κυανᾶ τετράγωνα. Ἴνα διέρχωνται τὰς βορβορώδεις τῆς Τραπεζοῦντος ὁδοὺς, φέρουσι ξύλινα πέδιλα, τὰ *τζόκαρα* λεγόμενα, ἀπὸ κεφαλῆς δὲ μέχρι ποδῶν ὅπως εἶναι κεκαλυμμένα, ἔχουσι τὸ βάδισμα ἄχαρι, ἐνίοτε δὲ καὶ κωμικόν. Ἐντὸς τῶν οἰκῶν ἀπεναντίας εὐρισκόμεναι, φέρουσιν ἔνδυμασίας χαριεστάτας, διαφερούσας δὲ ἀναλόγως τοῦ θρησκευτικοῦ δόγματος ἐκάστης. Ἡ περιουσία μιᾶς ὑπάνδρου γυναικὸς ἢ προῖξ μιᾶς νεάνιδος μετρεῖται ἐκ τῶν χρυσῶν νομισμάτων, ἅτινα φέρει ἐπὶ τοῦ κεκρυφάλου τῆς ἢ τὰ ὅποια ἀποτελοῦσι τὸ εὐρὺ αὐτῆς περιδέραιον. Εὐρηκα μεταξὺ τῶν κοσμημάτων Ἀρμενίων τινῶν Κυριῶν ἀρχαῖα νομίσματα μεγάλης ἀξίας.

Λ.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΥΓΕΙΑΣ ΥΠΟ ΔΙΑΦΟΡΟΥΣ ΕΠΟΨΕΙΣ.

Φρειδερίκος ὁ Μέγας, ὁ ἰδιότροπος οὗτος Βασιλεὺς τῆς Πρωσσίας, ὁ καὶ φίλος τοῦ Βολταίρου, πλείστας ἀλλοκότους ἰδέας περὶ διαφορῶν ἀντικειμένων καθ' ἕλον αὐτοῦ τὸν βίον συλλαμβάνων, ἐξέφρασε ποτε καὶ τὸ ἐξῆς ἀστεῖον ἀπόφθεγμα: « Ἡ φύσις προώρισε τὸν ἄνθρωπον οὐχὶ διὰ φιλόσοφον, ἀλλὰ δι' ἀμαξηλάτην ». Ἡ παρατήρησις δ' αὐτῆ δὲν στερεῖται ὑποστάσεως. Εἰς ὑψηλὸν βαθμὸν διανοητικῆς προαγωγῆς σπανίως ἀφικνεῖται τις ἄνευ συγχρόνου ἐλαττώσεως σωματικῆς ὑγείας. Σπανίως εὐρίσκασκεν χαίροντας καλὴν ὑγείαν τοὺς ἀφοσιουμένους εἰς φιλολογικὰ ἢ ἐπιστημονικὰ ἐπαγγέλματα. Ὁ διανοητικὸς ἐρεθισμὸς καὶ αἱ ἐπ' αὐτῶν διαφοροτρόπως ἐπενεργοῦσαι συγκινήσεις εἰσὶν ἐπιβλαβεῖς τῷ σώματι. Διατελοῦσι σχεδὸν οὗτοι ἐν ἀδιαλείπτῳ καταστάσει σωματικῆς ἀνησυχίας, ὁ νοῦς αὐτῶν παροξύνεται, κεντᾶται ὑπὸ τοῦ μεγίστου πόθου τοῦ νὰ πρωτεύωσιν ἐπὶ πάντων τῶν ἀντιζήλων των, καὶ ἡ ἰδέα τοῦ νὰ δικριθῶσι καὶ φημισθῶσιν ἐν τῷ φιλολογικῷ κόσμῳ, ἀπαύστως ὑποβιβρώσκει ὡς σκώληξ τὰς ζωτικὰς αὐτῶν δυνάμεις. Τὸ αἷμα κατὰ συνέπειαν συμφορεῖται ἐν τῇ κεφαλῇ, ὁ ἐγκέφαλος ὑποκύπτει εἰς ἐξοχὸν βαθμὸν ἐρεθιστικότητος, ὁ δὲ στόμαχος καὶ τὸ ἥπαρ ἀναστέλλουν τὴν ἐνέργειαν τῶν ὑγιεινῶν αὐτῶν λειτουργιῶν. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ὁ γραμματισμένος μετατρέπεται εἰς ὑποχονδριακόν, καὶ ὁ τέως ἐπὶ πολυμαθίᾳ καὶ πνευματικῇ δυνάμει ἐνασμενιζόμενος περιπίπτει εἰς νηπιακὴν φεῖ εἰπεῖν ἀδυναμίαν.

Ἀφ' ἐτέρου δὲ πάλιν, ἡ χαρὰ, ἡ ὀργή, ὁ ἔρωσ, ἡ ἀποτυχοῦσα φιλοδοξία, ὁ ἔλεγχος τῆς συνειδήσεως, ἡ συναίσθησις ἐπ' ἐγκλήματι ἐνοχῆς, αἱ οἰκογενειακαὶ μέριμναι, αἱ λεπταὶ εὐαίσθησται τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως αἱ ὑπὸ τοῦ νεωτέρου πολιτισμοῦ καὶ